

PRÁVO A SPRAVODLIVOSŤ V SPORE O CHOMUTOVSKÉ EXEKÚCIE

Adam Gajdoš

Fakulta sociálnych vied UK, agajdos@gmail.com

Law and justice in the suit for executions in Chomutov

Abstract—At the beginning of year 2009, the municipality of the north-bohemian town of Chomutov announced the introduction of distraintment of social benefits as a method of disciplining its notorious debtors. The framing of the policy was ambivalent from the very start: „the debtors“ as a group were on one hand blamed for not paying their rents in municipal flats, at the same time, however, they were portrayed as in fact much more than defaulters – as unadaptable violators of the „decent people’s order“. The launching of the policy in February 2009 triggered a heated and widely medialized debate on the legal aspects of the practice, whereby two conflicting discourses of legitimacy met in confrontation. This article attempts a critical discursive analysis of the discourse of „unadaptables“ (represented by the mayor of Chomutov, Ivana Řápková) and, in complement, of the discourse of „constitutional rights“ (represented by the Ministry of Minorities and Human Rights, Michael Kocáb, and Ombudsman, Otakar Motejl). The analytical focus is on radio and newspaper interviews with these three prominent figures within the timespan of the first three months of the controversy. Employing categorization analysis, analysis of positioning and select lexical and rhetorical aspects, the first part offers a detailed description of Řápková’s majority discourse. In the second part, a complementary analysis of the discourse of her critics follows. Finally, a synthesis of the findings aims for a comparative perspective of the controversy. It attempts to show how different framing strategies (local issue with individual characteristics vs. general social issue with collective dimensions) cause the opposing sides to effectively fail to meet in a constructive dialogue on possible solutions of the problem.

Key Words—debtors, „unadaptables“, Ivana Řápková, minority policy, critical discourse analysis

ZAČALO TO pár dní po Novom roku 2009. Vedenie Chomutovskej radnice ohlásilo odhodlanie nekompromisne zakročiť proti problémovým obyvateľom mesta prostredníctvom tvrdých opatrení. Celoštátne denníky a televízne spravodajstvo priniesli informáciu o tom, že „radnice v Chomutově vyhlásila boj prostitutkám, drogově závislým a nepřizpůsobivým občanům, kteří neplatí nájem a obtěžují svým chováním slušné lidi.“ (10) V centre záujmu objektívov a mikrofónov od začiatku stojí primátorka mesta Ivana Řápková, ktorá vystupuje ako ambasádor spravodlivosti pre slušných občanov. Rázne

pomenuje problémy a odhodlane hľadá možné riešenia. Na prostitútky a ich klientov sa hrnú kamery, na výtržníkov policajné kontroly, na notorických dlžníkov exekúcie sociálnych dávok. Po rokoch narastajúceho napätia a frustrácie je čas vziať do ruky kriedu a slušných občanov opísať *Záchranným kruhom* (názov celého súboru opatrení), ktorý ich ochráni pred vyčítaním zlých neprispôsobivých duchov.

Keď 17. 2. 2009 prebehli prvé exekúcie priamo vo výplatnej miestnosti sociálneho odboru chomutovského magistrátu (a za svedeckej účasti primátorkou pozvaných médií), bola z toho kauza celoštátneho významu. Na radikálny krok mesta reagovali ľudskoprávne authority ako ombudsman, minister pre ľudské práva a menšiny, či rôzne neziskové organizácie pohotovo a veľmi kriticky; minister vnútra a viaceré samosprávy naopak vyjadrili politike mesta Chomutova podporu. Formálnym ohniskom debaty, ktorá sa okamžite rozvinula na mediálnom poli, sa v nasledujúcich pár mesiacoch stala otázka zákonnosti či nezákonnosti zabavovania sociálnych dávok. V diskusii na túto tému sa virtuálne potýkali primátorka Ivana Řápková (reprezentantka mesta Chomutova, z ktorej sa postupne stávala ikona) a jej kritici, predovšetkým minister pre ľudské práva a národnostné menšiny Michael Kocáb a ombudsman Otakar Motejl. Hoci téma zákonnosti/nezákonnosti chomutovských exekúcií bola v prvom rade spúšťačom rozsiahlej diskusie o mnohorozmernom sociálnom probléme, možno ju vnímať ako nosnú a zaujímavú práve preto, že sa určitý čas udržala v popredí mediálneho záujmu (minimálne v prvých troch mesiacoch kauzy) a že sa na jej pozadí odhalilo takmer všetko podstatné ohľadne dvoch relevantných požadov na riešenie diskutovaného problému.

V nasledujúcom texte sa pokúsime o kritickú diskurzívnu analýzu mediálneho sporu o chomutovské exekúcie. Diskurz, či v tomto prípade *diskurzy*, ktoré sa stanú predmetom nášho záujmu, možno vnímať ako ucelené a vnútorne poprepájané systémy výrokov o sociálnej realite. Dôležité pre nás bude nielen čo, ale hlavne ako, sa o probléme hovorí, teda nielen obsahové, ale predovšetkým (zdanlivo) formálne stránky textu ako rétorické prostriedky, štýly a žánre, spôsoby rámcovania či kontextualizovania výrokov.

Diskurzívna analýza pracuje s diskurzom ako sociálnou praxou, a to v tom zmysle, že diskurz pomocou slov (a/ako činov) produkuje sociálnu realitu. Reč, text, diskurz nereferuje prostú skutočnosť – on ju nastoľuje, tvorí.

Prívlastok „kritická“ odkazuje k tradícii štúdia hegemonie a mocenských štruktúr. Východiskom kritickéj diskurzívnej analýzy je poznanie, že diskurzy sú mocnými nástrojmi (re)produkcie štruktúr moci a dominancie, jej cieľom je popísať mechanizmy diskurzívnej tvorby vzťahov moci a odhaliť (vedomé či podvedomé) diskurzívne stratégie mocných, pomocou ktorých udržiavajú legitimitu svojej pozície.

Vzorkovanie z databázy mediálnych textov prebiehalo čiastočne systematicky. Najprv som zhromaždil rozhovory s Ivanou Řápkovou, Michaelom Kocábom a Otakarem Motejlem z celoštátnych rozhlasových staníc a dvoch celoštátnych denníkov veľkého formátu (Lidové noviny a Mladá fronta DNES). Následne som tento archív intuitívne doplnil o niekoľko vybraných spravodajských článkov uverejnených v celoštátnych denníkoch, ktoré obsahovali zaujímavý či závažný citát. Objem materiálu týkajúci sa diskurzu Ivany Řápkovej bol niekoľkonásobne väčší, než v prípade jej oponentov, čo ovplyvnilo i posun od pôvodného plánu ponúknuť vyvážené porovnanie diskurzov smerom k rozboru nevyváženému v prospech chomutovskej primátorky. Táto nerovnomernosť prinajhoršom kopíruje realitu mediálneho priestoru, v ktorom bola Ivana Řápková (či už z vlastnej iniciatívy, či už kvôli väčšej atraktivite pre kamery, alebo pre väčšie možnosti prispôbiť vlastnú agendu svojim momentálnym potrebám) viditeľnejšia, než jej kritici. Všetky analyzované texty pochádzajú z obdobia od januára do mája 2009, teda z úvodnej kapitoly kauzy, ktorej leitmotívom (aj keď predovšetkým vo funkcii zástupného problému) bola otázka zákonnosti exekúcií sociálnej dávky.

Ako už vyplýva zo vzorkovania, ťažiskom našej analýzy budú v nerovnej miere dva súperiace diskurzy legitimacy, ktoré budeme v duchu CDA pre jednoduchosť vo väčšine prípadov nazývať „diskurz Ivany Řápkovej“ a „diskurz kritikov“. V prvom rade si položíme otázku, akú úlohu v argumentáciách pre, resp. proti exekúciám zohráva pojem a realita zákona. Pod touto povrchovou rovinou výskytu sa pokúsime zachytiť, aké pohľady vnímania spravodlivosti sa v konflikte stretávajú. Pojmy legality a legitimacy sa s najväčšou pravdepodobnosťou budú navzájom prelínať. Naším vodítkom bude rozbor členských kategorizácií, morálnych profilov jednotlivých účastníkov sporu a použitých rétorických postupov. Najprv sa podrobnejšie sústredíme na diskurz Ivany Řápkovej, následne sa budeme o niečo stručnejšie venovať reakciám, resp. diskurzu kritikov. Poznatky z analýzy by nám mali pomôcť nahliadnuť, v čom obe strany na seba najsilnejšie narážajú a v čom sa naopak osudovo mňajú.

EXEKÚCIE PODĽA ŘÁPKOVEJ

„Je čas, aby všetci pochopili, že pravidla platí pro každého. Stojíme na straně slušných lidí a budeme hájit jejich zájmy.“ (12)

OSOBY A OBSADENIE

„...obyvatele můžeme rozdělit právě na ty dvě skupiny, na ty slušné občany, kteří si plní své povinnosti a hlavně chtějí žít v klidu a pak na ty, které jim život znepríjemňují. Těch je samozřejmě méně.“ (7)

Dráma obyvateľov mesta Chomutova, ako ju vykresľuje hlavná rečníčka kauzy primátorka Ivana Řápková, obsahuje niekoľko typov postáv. Analýzu jej diskurzu začneme predstavením členských kategorizácií, keďže práve od nich sa odvíja charakter dejov i pointa príbehu. V ohnisku pozornosti stoja „nepriateľskí“ občania poberajúci sociálne dávky a magistrát (reprezentovaný Řápkovou), ktorý im tieto dávky berie. Trochu viac v pozadí (funkčne v zákrute za magistrátom) stoja „slušní občania“, ktorých primátorka zastupuje, ochraňuje, s ktorými sa stotožňuje. V opozícii voči magistrátu, ale už na mediálne-diskurzívnej rovine, stoja „kritici“ postupu radnice, ktorí (keďže implicitne vystupujú proti záujmom slušných občanov) stoja na opačnej strane barikády – teda na strane nehodných „nepriateľských“. Rozoberme si jednotlivé typy detailnejšie.

NEPRIĽÁPOBIVÍ

„V podstatě nepřizpůsobivý občan je takový výraz pro všechny lidi, kteří nějakým způsobem narušují život těch ostatních občanů, sami nedodržují zákon, páchají kriminalitu, prostituci, prostě vytvářejí všechny problémy a tím otravují život těm slušným lidem, kteří si své povinnosti plní. Bohužel právě město Chomutov je město, kde je dlouhodobě nejvyšší kriminalita v České republice. Samozřejmě je to způsobeno právě sociálním složením obyvatelstva, které pochází z těch nižších sociálních vrstev.“ (7)

„...osoby, které nejsou schopny dodržovat základní pravidla slušného chování, většinou se dopouštějí drobné kriminality, to znamená, že obtěžují své sousedy, ruší noční klid, páchají drobné krádeže, prostituci a podobně, urážejí slušné lidi, takže v podstatě oni týrají ty slušné lidi, oni jim, oni je nenechávají žít v klidu, v pohodě...“ (9)

„...ono stačí, když v jednom domě žije jedna, dvě, maximálně tři nepřizpůsobivé rodiny mezi například ostatními padesáti. Oni svým chováním dokážou v podstatě těm ostatním lidem znemožnit normální slušný život.“ (7)

„...se přidají k této skupině, kdy pak páchají drobnou kriminalitu, posílají děti, svoje děti posílají prostituovat, vznikly tam už před lety dětské gangy, protože ty děti jsou nepostižitelné...“ (9)

Termín „neprispôsobiví“ sa na scéne objavil od samého začiatku exekučnej kauzy a v podaní primátorky Řápkovej denotoval sociálnu bezmennú a bezhlasú skupinu, proti ktorej bojuje. Hlavne v prvých týždňoch bola opätovne vyzývaná, aby vysvetlila, „kto sú to tí neprispôsobiví“. V skratke možno zhrnúť, že pojem „neprispôsobiví“ označuje „pôvodcov všetkého zla“ („prosté vytvárajú všetky problémy“). Súhrnná kategória „verejných nepriateľov“ je vymedzená jednak negatívne voči uznávaným normám spoločnosti (*narušenie života „ostatných“ občanov; nedodržiavanie zákona; neplnenie si povinností; neschopnosť¹ slušnosti*) jednak pozitívne pomocou negatívnych obrazov (viď len prísudky: narušujú, nedodržiajú, páchajú, vytvárajú problémy, otravujú, dopúšťajú sa, obťažujú, rušia, urážajú, týrajú...). Nie je však jasné, či na kvalifikáciu do klubu „neprispôsobivých“ stačí jediný zo spomenutých prehreškov. Súbor charakteristík svojou mnohorozmernosťou a kumulatívnosťou pôsobí, akoby šlo o jednoliatu sociálnu skupinu ľudí prešpikovaných všemožnými deviantnými sklonmi.

Neprispôsobiví sú narušitelia zákona. Jednak sú páchatel'ami kriminality, hlavne tej drobnej, ktorou znepríjemňujú život bežným ľuďom. Prívlastok *drobný* nebagatelizuje význam, skôr schopnosť zmôcť sa na nejakú poriadnu lotrovinu (nejedná sa o zvlášť sofistikované podniky); taktiež naznačuje, že všetko, čoho sa dopúšťajú, je najskôr dôsledkom akejsi nedbalosti. Zákon ďalej ignorujú neplnením si povinností, čím si, čo sa často vyčíta deťom a mládeži. V katalógu priestupkov pôsobí obzvlášť odpudivo prostitúcia (ktorú uvádza Řápková opakovane, teda ako čosi typické) či kupliarstvo zneužívajúce vlastné deti – narušenie zákona sa neviaže len na písané paragrafy, ale smeruje hlbšie – na „prirodzený morálny zákon“. Tak, ako nerešpektujú písaný zákon, sú slobodomyselní aj ku konvenciám slušnosti: konajú bezohľadne, akoby neboli *schopní* dodržiavať pravidlá slušnosti.

Neprispôsobiví sú tiež narušitelia pokoja. Kriminalitou a svojimi návykmi otravujú okolie, slušných ľudí „*nenechávajú žiť v klidu, v pohode*“ (9). I štipka vo veľkom množstve znemožní „*normálny slušný život*“ (viď vyššie; 7). Sú síce menšinou, ale i napriek tomu Řápkovej popis evokuje situáciu zamorenia hmyzom. Zaujímavé je, že problém „neprispôsobivých“ je rámcovaný ako problém „nižších sociálnych vrstiev“ (čo je, zdá sa, určitá liberálna odroda „triedneho“ boja, v ktorom „nižšia“ znamená menej hodn(otn)á). Apokalyptickým obrazom non-plus ultra sú detské gangy, nekontrolovateľné, nepostihnutelné, nako nevinné, a predsa zradné.

Tézu o tyranii menšiny dokladá primátorka príbehmi z praxe. Tie síce názorne ilustrujú jej argument, ale ich autenticita je na prvý pohľad prinajmenšom sporná. Ich všeobecný tón nasvedčuje, že skôr než o skutočné prípady, či konkrétne príklady, ide o akési „typické situácie“, zo všeobecných pre množstvo variácií, v ktorých sa vyskytujú

(čo neznamená, že nemajú korene v skúsenosti). Keďže ešte o nich bude reč, nateraz jeden za všetky:

„*Je tam v podstate strašný rámus, ti, ktorí pracujú, tak v podstate do práce idú absolútne nevyspalí. Oni ti neprispôsobiví väčšinou poté, čo zaberou sociálne dávky, tak majú niekoľko večerů takzvaný veľký mejdan. I když tam jezdit městská policie, tak může dávat pouze pokuty, takže policie zakročí, ale oni si z těchto pokut nic nedělají. V podstate se vysmívají at' už městské policii, nebo městu, nebo těm ostatním slušným občanům.*“ (7)

Použitá adjektíva a adverbá sú v záujme jednoznačnosti podania vyhnané do extrému (strašný, absolútne...) a spôsob opísania situácie má silný emocionálny náboj. Teda nie „převezmou“, ale celkom živelne a neoprávnene „zaberou“, funkčný pleonazmus „*veľký mejdan*“, ktorý podtrháva bezuzdnosť celej akcie, a obraz vysmievanej bezbrannej polície, ktorá môže arogantných neprispôsobivých iba pokutovať – to všetko naznačuje kontúry situácie. V inom rozhovore rozpráva Řápková obdobný pseudo-príklad referujúci o stave práva a spravodlivosti v Chomutove a uvádza ho ako vlastný zážitok:

„*zabrali sociální dávky, jeli na nákup, samozřejmě taxikem a pak začal několikadenní mejdan ... který trval až do pozdních ranních hodin a pak, když chcete jít druhý den do práce nevyspalý a trvá to několik dní, tak opravdu se člověk cítí vyčerpaný. Po chodbě byla špína, bordel, lejna, lejno bylo i ve výtahu, oni po sobě neuklíží, občas tam byly velké hádky, honili se po domě s nožem a podobně.*“ (9)

Sociálne dávky, následne jazda taxíkom, veľký mejdan do rána – neprispôsobiví pôsobia ako banda bezstarostných, nezodpovedných tínejdžerov. Špina, bordel, „lajno“ vo výťahu a naháňačka s nožom – svedectvo degradovanej kultúry, o ktorej sa rozpráva ako o cudzokrajnom etniku („*oni po sobě neuklíží*“; zvýr. AG), prípadne o zvieracom druhu.

Zvieratám ich prirodzené správanie zvyčajne nedávame za vinu. Ako je to s „druhom“ neprispôsobivých v řápkovskom diskurze? Na jednej strane sa človek stáva neprispôsobivým na základe vlastnej slobodnej voľby:

„*Pokud se někdo ocitne ve špatné sociální situaci, tak se rozhoduje mezi tím, jestli má zůstat slušným občanem a hradit své povinnosti a samozřejmě snižít své životní nároky, anebo se podívá, jak žijí někteří ostatní, tím, že obtěžují okolí, zneužívají sociální dávky a ti občané se rozhodnou, buď z nich zůstanou slušní lidé, anebo se přidají k této skupině, kdy pak páchají...*“ (9)

Ak je situácia dôsledkom racionálnej voľby „neprispôsobivých“, kto si dovoľí napadnúť oprávnenosť „racionálnych“ sankcií magistrátu? Ak sú „neprispôsobiví“ sami

¹Kurzívou bez úvodzoviek uvádzam originálne kategórie citované v inej gramatickej podobe, než zazneli v citácii. Vlastné výrazy, ktoré by si žiadali zvýraznenie (obyčajne kurzívou), preto v práci systematicky podčiarkujem.

zodpovední za svoje dlhy, ktoré vznikli na základe ich priestupkov a všeobecnej „neplnenia povinností“ (alebo skôr „nehradenia povinností“), ak sa „vysmívajú at' už mestské policii, nebo městu, nebo těm ostatním slušným občanům“ (viď vyššie; 7), potom sa nemôžu čudovať, že pohár zhovievavosti pretiekol. Na druhej strane však primátorka hovorí o neprispôsobivých ako o *neschopných* „dodržovat základní pravidla.“ (viď vyššie; 9). Je to len výraz rozčúlenia? A čo dištancované popisy cudzokrajného kmeňa? Čo už samotný výraz „neprispôsobivý“ – „ten, ktorý sa neprispôobil“, alebo „ten, ktorý sa (nikdy) neprispôobil“? Táto zvláštna podvojná skazenej prirodzenosti a viny, tento paradox (ne)zodpovednosti je pre pochopenie Řápkovej termínu „neprispôsobivý“ kl'účový.

Obraz necivilizovaných, nezodpovedných a neúctivých doplna o adjektívum „nehodní“ variácia na zavedenú tému príživníctva. V reakcii na obavy, že by sa po exekúciách sociálnych dávok mohli postihnúť poberatelia štátnej podpory ocitnúť v existenčnej núdzi, Ivana Řápková opätovne zdôraznila, že exekvovaná dávka nie je jediný zdroj príjmu poberateľ'ov vzhľadom na to, že ďalšie dávky vypláca úrad práce – komu a koľko neupresnila. Práve vďaka kumulatívnej dávky si „neprispôsobiví“ žijú nezriedka vlastne lepšie, ako pracujúci človek („neprispôsobiví“ teda implicitne nikdy nepracujú a všetci poberajú dávky). Ako ilustráciu Řápková znovu používa hypotetický a primárne ilustratívne zameraný (inými slovami vykonštruovaný) príklad bez ďalších súvislostí:

„... možná byste se divila, jak vysoké ty dávky jsou. Není výjimkou, když rodina, která je na dávkách, bere i kolem pětadvaceti tisíc korun a to normální člověk, který chodí do práce, kdy třeba jeho manželka je na mateřské dovolené, tak v žádném případě tyto finance nemají.“ (7)

Nie, nejde o nijakých chudákov, odkazuje Řápková, subjekt exekúcie nie je nijaká obeť. Implicitne sa tu zamieťa bežná námietka, že poberateľ'om dávok na poplatky a pokuty jednoducho už nezvyšujú peniaze. Naopak – nespravodlivý systém bezdôvodne zvýhodňuje nepracujúceho. A nielenže sa má „neprispôsobivý“ lepšie v blahobyte, ale i v núdzi. Kým exekútor mu siahne len na jeden druh dávky a ešte aj z tej mu nechá zákonom stanovené minimum, „člověk, který pracuje, dostane se do finanční tísně, vytvoří dluhy, a pokud na něj přijde exekutor, zabaví mu jednak veškerý majetek, a odstaví mu i účty u bankovních ústavů a těmto lidem nezůstane vůbec nic.“ (7) Pozoruhodné je, že „nehradenie povinností“ v prípade predstaviteľ'a in-group dostáva nálepku úplne opačného emocionálneho zafarbenia (pol'utovaniahodná „tíseň“, neutrálne „vytvorí dlhy“...). To bežný pracujúci človek, „slušný človek“ je tu obeťou – neprispôsobiví na ňom páchajú nepravosť a právny poriadok ich nadôvažok ešte zvýhodňuje.

POZNÁMKA O NEPLATIČOCH

„... stát (by) neměl zůstávat stranou jako doposud. Doposud neexistuje žádná kvalitní státní

koncepte, která by problémy s těmi nepřizpůsobivými, s neplatiči řešila. Stát by měl navrhnout postup řešení, ale samozřejmě ve spolupráci se samosprávami.“ (7)

V diskusii o chomutovských exekúciách a súvisiacich problémoch sa objavoval termín „neplatiči“ takmer rovnako často ako „neprispôsobiví“. Obe skupiny vo vyjadreniach chomutovskej primátorky v podstate splývajú, vyskytujú sa často bok po boku a sú prakticky synonymické – ako ostatne ilustruje i vyššie uvedený úryvok. Oba termíny totiž označujú v kontexte záujmov magistrátu „notorických dlžníkov“, ktorí sa o svoje dlhy nestarajú a „neplnia si povinnosti“. Laxnosť v rozlišovaní zakrýva dôležitý rozdiel – povinnosť platiť náklady na vlastnú réžiu (bývanie) nie je totožná s povinnosťou nechať sa pokutovať políciou za deviáciu voči normám. Prvú spochybnú máloktorý dlžník, druhú takmer každý. Prvá je bezpríznamová a označuje iba finančný obnos, druhá predstavuje priestor pre vyjednávanie noriem a uplatňovanie moci. Pre pokutovaného je pokuta spravidla zhmotnením „buzerácie“, pre predstaviteľ'ov moci synonymom „hriechu voči poriadku slušných“. Napriek tomu, že akcia bola od začiatku avizovaná ako „bič“ na neplatičov, napriek tomu, že legitimitu získavala udávaním úhrnného štvrtmiliónového dlhu voči mestu (z čoho približne 200 miliónov bolo na nájomnom), exekúcie Záchraného kruhu sa (údajne v priebehu skúmaného obdobia) zamerali len na pokuty za priestupky a rôzne poplatky. Ak je teda jedno, o aký typ deliktu ide, ak sa inštrumentálne mobilizuje téma neplatičstva (ktorá má už svoju mediálnu kariéru a vyvoláva žiaduce reakcie verejnosti) a použije vhodný číselný údaj bez toho, aby sa táto problematika skutočne riešila, a ak sa samotná akcia nakoniec celkom pragmaticky zameria na pár vykričaných prípadov, potom ostáva len konštatovať, že hlavným motívom akcie nie je vymáhanie dlhov, ale odvetva za nekonformitu. Potvrďuje to napokon i sama Řápková:

„... já řeším všechny problematkové nebo problémové občany, všechny notorické neplatiče, všechny ty, kteří nám narušují pořádek...“ (4)

SLUŠNÍ OBČANIA

„Na některých místech se bojí pouštět ven děti, a to i přes den, a týká se to i větších dětí. Bojí se pouštět děti samotné do školy. Bojí se večer chodit po sídlišti. Naprostá většina žen ví, že nemají v noci jít některými uličkami. Život je zde určitým způsobem omezený. Bohužel i na to si zvyknete.“ (11)

Ak sú „neprispôsobiví“ v rámci diskurzu primátorky Řápkovej vykreslení ako aktívni páchatelia nepravosti, slušní občania túto rolu dokonale dopĺňajú. Pasívne obeť nespravodlivosti, zodpovední a dbajúci na povinnosti, pracujúci („občania, ktorí pracujú“ je funkčným ekvivalencom pojmu „slušní občania“), obmedzovaní, bezmocní,

naštvaní, frustrovaní. Sú neslobodní (hlavne deti a ženy), paralyzovaní strachom a zmierení s osudom. Jediné, na čo sa ešte zmôžu, je vyplakať sa na ramene svojej primátorky: „Na náš úrad chodí mnoho ľudí, vyprávajú nám své životné príbehy, niektorí u toho pláčou, väčšina občanů má strach o svoji bezpečnosť. Řekla jsem si, že už prostě nastal čas pomoci těmto slušným lidem proti těm, kteří je týrají a obtěžují.“ (11)

Slušní občania sú referenčnou skupinou primátorky Ivany Řápkovej. Ich pohnuté osudy, ich príbehy a slzy boli tým, čo ju motivovalo k činu. Ich podpora, ktorú podchvíľou deklaruje, je pre Řápkovú nielen zadostučinením, ale nutnou podmienkou pre udržanie legitimacy striktného postupu. Na jednej strane zjednotenie trpiacich (my), na druhej jasný nepriateľ (oni):

„Tak já bych chtěla pozdravit všechny slušné občany, kteří mě podporují, protože mi dávají obrovskou sílu v tomto boji právě za jejich práva a je to proti všem těm, kteří nám otravují náš slušný život.“ (9)

Slušní občania stoja za primátorkou, ona bojuje za ich práva, spája ich náš slušný život (podobne bojoval i George W. Bush proti teroristom ohrozujúcim „našu demokraciu“).

Vehementná obhajoba zákonnosti exekúcií, s ktorou sa Řápková pustila proti všetkým kritikom, sa funkčne opiera o implicitnú predstavu jednoty slušného občana a zákona: „... stojím na straně práva a slušných lidí.“ (11) Slušný občan je ten, kto ctí zákon (na rozdiel od neprispôsobivého), preto zákon by mal byť na jeho strane. Slušný občan si ochranu zákona zaslúži, naopak neprispôsobivý sa nemá čo „oháňať“ ľudskými právami. Štát by, podľa slov Řápkovej, mal „... samozřejmě trvat na dodržování zákonů. Pořád někdo hlásá o lidských právech. Proč tedy nemají naši občané právo na slušný život? Proč je umožněno, aby jim ho někdo ničil?“ (11)

Stav práva – a v tomto prípade legalita a legitimita splývajú v nejasnú hmotu – je však opačný; zákon umožňuje nespravodlivosť, nevynucuje poslušnosť a v určitých situáciach relatívne znevýhodňuje „slušných“ oproti „neprispôsobivým“. (A ešte k tomu ustanovuje ombudsmanov a ministrov, ktorí „neprispôsobivých“ obhajujú v rámci ľudskoprávnej agendy.) V reakcii na rétoriku výlučnosti menšín prináša Řápková alternatívnu logiku zákonnosti: najprv rovnosť povinností, potom rovnosť práv. Legalita, pretože legitimita, je na strane väčšiny (a tu si Řápková dosýta užíva katarzný efekt prelomenia politickej korektnosti); proti diskurzu diskriminovanej menšiny sa stavia diskurz majority v práve.

MAGISTRÁT / ŘÁPKOVÁ

„Stát dlouhodobě selhává, nedal městiím a obcím žádné mantinely a žádný účinný nástroj, jak to řešit. A tak to každý řeší jinak.“ (11)

Rola primátorky Řápkovej v spore je dvojaká – vystupuje ako predstaviteľka samosprávy, ako „pani Magistrát“, ale

aj ako „fyzická osoba“, žena, politička, občianka, slušný človek. Súvisí to s faktom, že debata o zákonnosti a primeranosti exekúcií dávok sa rozvíjala na dvoch rovinách – inštitucionálnej a osobnej. Řápková túto dvojitost využíla na to, aby podľa potreby plynule prechádzala z jednej úrovne na druhú, či skôr aby prostredníctvom osobnej roviny dosiahla prevahu na úrovni inštitucionálnej.

Primátorka Ivana Řápková, rázna žena prítiažlivého vzhľadu, sa celkom prirodzene dostala do stredobodu pozornosti médií. V ich svetle sa stala ikonou celej kauzy, hlavnou celebritou a reprezentantkou problematiky a tejto roly sa zhostila zdatne. Řápková sama seba rétoricky stavia do polohy rozhodnej a nekompromisnej advokátky spravodlivosti pre tých, ktorí si ju zaslúžia. Drsná a odvážna bojovníčka za právo a spravodlivosť, zároveň však obeť útokov kritiky, ktoré vníma veľmi citlivo. Na rozdiel od jej oponentov, ona koná, a má preto morálne navrch. Dôležitým prvkom, ktorým Řápková nadobúda morálne právo vyjadrovať sa k problému, je znalosť terénu. Vystupuje v úlohe kompetentnej znalkyne problematiky – žije v Chomutove, má skúsenosť s bývaním na problémovom sídlisku, pozná príbehy ľudí i možnosti mesta. Koná na základe vedomostí: je to ona, ktorá dala popud k vzniku Záchraného kruhu, ona sa rozhodla, že je nutné podniknúť kroky k nastoleniu spravodlivosti, ona následne rieši problémy.

Radnica sa podujala na boj, prevzala úlohu vychovávateľ a detinských „neprispôsobivých“ a vykonáva ju tvrdou rukou – nerobí to však zo zlomyseľnosti či sadizmu. Naopak, primátorka v rozhovoroch viackrát zdôrazňuje, že mesto je ústretové. Exekútor prichádza ako posledné možné riešenie („... ti exekutoři se snaží vymáhat až v té poslední nebo nejposlednější fázi...“ (7)). Po prvom záťahu exekútora na magistrát „začalo chodit hodně lidí, kteří se začali zajímat o své dluhy a měli zájem připravit splátkové kalendáře. ... Proto jsme to zastavili a dáváme dlužníkům šanci“. (zvýraznil AG; 11) Okrem ďalšej zhovievavosti mesto organizuje rôzne výchovné programy a kurzy zamerané na hygienu, rodinné rozpočty, písanie životopisu a podobne, ale ako dodáva primátorka – záujem je žiaľ malý. Ak by teda niekto chcel namietať, že mesto nerieši problém komplexne a koncepcne, Řápková mu už vopred naznačuje odpoveď (a očkuje tým svoj legitimizačný argument): skúšali sme to podobrotky, ale nejde to.

Obhajoba politiky mesta sa rozvíjala v konfrontácii s kritikmi z prostredia centrálnej vlády, čo umožnilo primátorku efektívne mobilizovať tradičný konflikt centrum vs. periféria, resp. štát vs. samosprávy. Na rozdiel od pasívneho štátu, magistrát mesta pod vedením Řápkovej vedie boj s neprispôsobivými a podniká reálne kroky k riešeniu neútešného stavu. Řápková kritizuje štát ako inštitúciu za to, že dlhodobo zlyháva, „zůstává stranou“ (13) a nepredkladá ucelenú koncepciu ani nástroje na to, aby samosprávy mohli uskutočniť zmenu. Prostredníctvom tejto kritiky na inštitucionálnej úrovni však útočí aj na kritikov z centrálnych úradov s výčitkou, že oni sami pre riešenie problému (podobne ako štát, ktorý reprezentujú)

nič neurobili. Magistrát teda nie je mys, ale ostrov dobrej nádeje a primátorka osvietený „Jánošík“ (či skôr Johanka z Arcu?), ktorý na vlastnú päsť zariaďuje spravodlivosť.

KRITICI

„Protože mi přijde, že se jim dobře káže a radí z jejich teplých kanceláří v Praze. Oni vůbec neví, jaký život v Chomutově je, a přesto si dokážou radit, respektive vyzývat, abychom celou akci zastavili, ale s žádným konkrétním řešením nikdo z nich nepřišel.“ (7)

Morálny profil kritikov je funkčným opakom roly „správkyne“ diskurzu. Jeho budovanie je dvojsečná zbraň – na jednej strane oslabuje súpera, na druhej podporuje a spevňuje oprávnenie rečníka. Čím nekompetentnejší, neracionálnejší a pokryteckejší sa Kocáb a Motejl javia, tým kvalifikovanejšou, rozumnejšou a úprimnejšou sa stáva sama Řápková; v niektorých výrokoch vystupuje tento mechanizmus na povrch viac, v iných menej, prítomný je však spravidla vždy. Toto, samozrejme, platí aj o vyjadreniach kritikov na adresu Řápkovej. Rozdiely sú jedine v aktualizovaných témach a konkrétnych argumentoch, prípadne v diskurzívnych nástrojoch, ktoré využívajú.

Základný predpoklad pre to, aby sa človek mal právo vyjadrovať k problému, je znalosť pomerov, prípadne priama skúsenosť s problémom. Len ten, kto vie, o čom je reč, môže diskutovať. Řápková svoju kompetenciu, svoju zorientovanosť v lokálnych súvislostiach a nuansách problematiky demonštruje často práve v protiklade k oponentom. Kým kritici sú ignoranti („*Oni vůbec neví, jaký život v Chomutově je...*“ (7)), ona vie veľmi dobre, o čo tu ide. Řápkovej ponuka ministrovi Kocábovi, aby si vyskúšal bývanie na sídlisku, rozvíja túto líniu ďalej – presadzuje primát osobnej skúsenosti ako podmienky pre kvalifikáciu do diskusie. Ak chceš, Kocáb, prejavovať nejaké názory, skús si život v Chomutove – potom pochopíš („*...by si mohl pan ministr zkusit bydlet a pak by se jeho názor změnil.*“ (7)). Lenže Kocáb ponuku neprijíma, čo Řápková okamžite interpretuje ako prejav absencie skutočného záujmu o problém (nielenže nevie, ale ani nechce vedieť). Ministrovi Kocábovi i ombudsmanovi Motejlvi dokola vyčíta, že nepřišli do Chomutova diskutovať o probléme, riešiť ho, presvedčiť sa o stave vecí, že posielajú odkazy cez médiá, ale na osobnú konfrontáciu (implicitne) nemajú čas (čiže záujem o problém). Obraz kritikov ako ignorantov dotvára tiež poukázanie na ich neinformovanosť, a to pri každej príležitosti: ak reagujú na údajnú (a v počiatkoch Záchraného kruhu i Řápkovou avizovanú) asistenciu polície pri exekučných záklkoch, Řápková ju dementuje s poznámkou „*Pan Motejl ani pan Kocáb si vůbec nic neověřili. Oficiálně ani nevznesli žádný dotaz, jak to probíhalo.*“ (11); keď Kocáb poukazuje na zákonné alternatívy k exekúciám, odpíše ho: „No, tak pan Michael Kocáb vůbec neví, o čem mluví, protože on by si měl hlavně zjistit, když už tedy kritizuje, jak my to na magistrátu skutečně vykonáváme.“ (4) Neinformovaní,

neznalí súvislostí, neochotní prísť do terénu a diskutovať tvárou v tvár.

Výčitka ignorancie miestnych reálií prirodzene súvisí s témou neschopnosti centrálnych orgánov, ktorú Řápková hojne mobilizuje. Minister Kocáb a ombudsman Motejl, obaja predstavitelia „vysokej politiky“ so sídlom v Prahe sú prezentovaní ako problematike vzdialení úradníci, ktorí by radi problém riešili od „zeleného stolu“. Na rozdiel od drsnej robotníčky Řápkovej, ktorá neváha zababrať si ruky špinavou prácou, pohodlní kritici kážu a radia z *teplých kancelárií*. Centrálné orgány pritom už roky neponúkajú nijakú koncepciu riešenia problému, politici o probléme rečia, ale nepomáhajú a ostávajú pasívni. Slová problém neriešia – kto nekoná, nech mlčí: „*...já na rozdíl od těch, co mluví z tepla svých kanceláří, já konám. Konám proti všem nepřizpůsobivým, proti všem, který narušují pořádek...*“ (13)

Řápková si nenechá ujsť príležitosť odkázať „slušným občanom“, že rady a názory jej kritikov sú po všetkých stránkach protichodné ich (alebo jej) hodnotám. V skratke to ilustruje nasledujúci výrok:

„Zásadně nesouhlasím s tím právním názorem, který jste přednesla. Upřímně řečeno, dluh je dluh a obhajovat jeho neplacení je proti zdravému rozumu...“ (7)

Tak po prvé, ten, kto kritizuje Řápkovej riešenie, je obhajcom neplatenia dlhu. To je síce implicitné, ale predsa len obvinenie z podporovania protizákonného konania (a slušní občania, ako sme už povedali, tvoria so zákonom jednotu). Ďalej, logika kritikov sa vymyká zdravému rozumu (podobnosť s bláznivými „nepripôsobilými“). Nakoniec, uviesť výrok o pravde slovným spojením „*upřímně řečeno*“ znamená minimálne navodiť dojem, že oponovaný názor sa na niečo hrá – to predsa nemôže myslieť vážne. Primátorka Řápková naopak prináša úprimnosť a koniec politickej korektnosti – pomenujme veci pravým menom. Tento výrok pekne ilustruje, ako sa odkazy na negatívny morálny profil kritikov dokážu v Řápkovej diskurze navrstviť. Argument vyznieva v prospech exekúcií, lebo je namierený proti kritikom. Sú možné iba dve cesty – kto nie je s nami, je proti nám. Keď inde Řápková znovu argumentuje nezlučiteľnosť zmýšľania kritikov so zákonom, opakovane tam zaznieva nutnosť vol'by: „*Je mojí povinností i povinností všech zastupitelů vymáhat pohledávky. Pokud nás někdo vyzývá, abychom s tím skončili, tak nás vyzývá k porušování zákona.*“ (11)

Za zmienku stoja i priame pokusy diskreditovať Michaela Kocába ako slušného človeka. Keď Kocáb predložil analýzu, v ktorej je chomutovská primátorka titulovaná „zlým šerifom“, označí to za osočovanie („*ta poslední analýza, kterou se hodlal, kterou hodlal předkládat do vlády, tak neuvěřitelným způsobem dehonestuje mou osobu*“ (3)). Keď sa nedostaví na tematicke zasadnutie Senátu zamerané na prešetrenie exekúcií, primátorka Řápková predpokladá: „*Já si myslím, že se úplně jednoduše bál. On totiž jenom kritizuje.*“ (13)). Slušný človek predsa neuráža druhého, zvlášť nie bezdôvodne a samoúčelne,

a stretnutie, na ktorom je očakávaný, neodignoruje bez ospravedlnenia. Všimnime si však ešte jednu rovinu: obe obvinenia nahľadávajú Kocábovu „mužskú česť“. Urazíť druhého je hanebné, o čo hanebnejšie je, ak uráža muž ženu! Chlap by mal vedieť stáť za svojím, a to i v menej príjemných situáciách – Kocáb je však zbabelec. (Čo všetko získava týmto kontrastovaním žena Řápková...)

ZÁKON V ÚSTACH IVANY ŘÁPKOVEJ

„Půjdeme až na hranu zákona, když jsme se nedočkali pomoci od zákonodárců...“ (12)

Vrátme sa teraz k pôvodnej otázke – akú úlohu zohráva v debate o oprávnenosti/správnosti exekúcií dávok kategória zákona a ako sa táto má k jednotlivým zúčastneným vnímaniam legitimacy? Zrekapitulujme si, v akom vzťahu sú predpísané řápkovské charaktery chomutovskej morálnej drámy k právnemu poriadku ČR. Neprispôsobiví občania stoja jasne v zásadnej opozícii voči zákonu, a to z definície: úmyselne ho porušujú, nedbajú naň, vysmievať sa jemu i jeho obhajcom. Slušní občania naopak (opäť z definície) zákony dodržiajú a ctia. Ivana Řápková, primátorka a symbol magistrátu, je presadzovateľkou zákona a z neho plynúcich povinností, obnovovateľkou spravodlivosti a obhajkyňou legitímneho práva slušných občanov na „normálny život“. Kritici jej postupu, ktorý je podľa nej plne v súlade so zákonom, sú naopak nekompetentní kibici: v zákone sa neorientujú, vyzývajú na jeho porušovanie, obhajujú jeho nerešpektovanie, teda v každom prípade nemajú autoritu na to, aby sa k zákonu akokoľvek vyjadřili.

Ako však s kategóriou zákona narába Řápková? Na povrchovej úrovni možno vo veľkej časti Řápkovej výrokov „zákon“ chápať ako synonymum majoritnej predstavy o normalite, ktorú Řápková stráži a bráni („... stojím na straně práva a slušných lidí.“ (11)). Do tej miery, do akej je táto predstava oprávnená (v práve), sa tu „zákon“ javí ako zdroj legitimacy Řápkovej konania. Táto úroveň významu sa aktualizuje vtedy, ak sa v mediálnej diskusii právny poriadok zmiešava so spravodlivosťou. Keďže zákon sám osebe nie je sudcom a musí byť použitý v zmysluplnej interpretácii, ťažisko sporu o zákonnosť exekúcií vlastne spočíva v niečom úplne inom – ide tu o to, či je to správne, či je to spravodlivé. Inokedy sa zákon, jeho vymedzené postupy a inštitúcie naopak stávajú obmedzujúcim faktorom pri dosahovaní spravodlivosti. Řápková sa sťažuje na ťažkopádnosť súdov a na nutnosť čakať celé roky, kým mohli pristúpiť k vymáhaniu dlžôb. Poukazuje na to, že polícia môže „neprispôsobivých“ postihnúť maximálne pokoutou. Ťažká si ďalej na to, že zákon neumožňuje efektívnejšie vymáhanie pohľadávok prostredníctvom štatútu „zvláštneho príjemcu“ v prípade, že dlžník dlh neuzná. Navyše, právny poriadok podľa nej nedostatočne chráni tých, ktorí ho rešpektujú, a zvyšhodňuje jeho priestupníkov (neprimerane vysoké dávky a nezabaviteľná čiastka pri exekúcii). Navyše, ani vláda, parlament, štátne úrady a ombudsmani, ktorí by mali

reprezentovať právo a dbať na jeho dodržiavanie, nekonnajú, legislatívu neupravujú, čím len zhoršujú situáciu. Na tejto úrovni možno Řápkovej implicitný koncept zákona vnímať ako systém pravidiel hry, v rámci ktorých môžu subjekty dosahovať spravodlivosť. Porušovať pravidlá je trestuhodné, ale i potrestanie má určité pravidlá.

Pri celkovom pohľade teda vidíme, že v diskurze Ivany Řápkovej nepredstavuje zákon zvrchovanú autoritu (okrem prípadu, keď sa ním myslí „moja predstava o spravodlivosti“), ale akési prostredie, v rámci ktorého treba vedieť manévrovať na ceste za cieľom. Řápková to demonštruje akýmsi minipríbehom o tom, ako si na radnici dali záležať, aby boli v súlade so zákonom: „Probírali jsme se dlouho různými zákony a došli jsme k tomu, že...“ (11). V iných vyjadreniach je inštrumentálne poňatie zákonom stanovených obmedzení jasnejšie: „...my skutečně hledáme řešení jen v mezích zákona. A budeme je tvrdě využívat.“ (zvýraznil AG; 11) Keď potom exekúcie prebehnú, Řápková ich hodnotí ako úspešné, čím nepriamo legitimizuje tvrdý zákonný nástroj, ktorý použila. („... začali přicházet lidé zajímat se o svoje dluhy a někteří zaplatili okamžitě, někteří uzavírali splátkové kalendáře. To bylo přesně to, co my jsme po nich požadovali ještě předtím, než začal exekutor působit...“ (9)) Skrátka: ak niekto vraví, že to nie je v súlade so zákonom, nech navrhne iné (funkčné) riešenie. Nejde tu o preddefinované postupy, o úzus, ale o to, čo je v rámci zákonom umožnených mantinelov efektívne pri dosahovaní cieľ'a.

Vrstvenie rozporuplnosti zákona však pokračuje: na jednej strane je zákon nástrojom, prostredím, hrou na spravodlivosť, v ktorej vyhráva šikovná hráčka primátorka, na druhej strane ho Řápková definuje ako samočinný mechanizmus. Napriek tomu, že si cielene pestuje image drsnej političky, proti obvineniam z bezcitnosti obratne stavia obraz zákona-automatu, ktorého činnosť vlastne nezávisí od jej osoby. Po prvé, zodpovednosť za vzniknutú situáciu je jednoznačne na strane dlžníka (človeku sa „může ... stáť, že opomene zaplatit, ale důležité je, když to samozřejmě splní včas tak, aby se nevystavoval soudní žalobě, případně exekucím.“ (zvýraznil AG; 7)). Po druhé, primátorka používa striktné právnickú reč na to, aby vyznačila hranicu zákonnosti, ktorú politika mesta neprekročila. S použitím právnických termínov technici vysvetľuje, že exekvovať vyzdvihnutú dávku je v súlade so zákonom („Neporušujeme žádný zákon. Vybíráme finanční hotovost těm lidem přesně podle občanského soudního řádu bylo ponecháno tisíc korun a ostatní věci, tak jak je určeno zákonem.“ (zvýraznil AG; 7) – v kontexte odbornej reči vyznieva morálny apel kritikov takpovediac mimozemsky. Odborným jazykom dokladá aj to, že v súlade so zákonom informovali dlžníkov o hrozbe exekúcie („Všichni povinni byli minimálně dvakrát vyrozuměni o existenci pravomocné a vykonatelné pohledávky. To znamená, že oni byli upozorněni všichni na to, že může přijít exekutor.“ (zvýraznil AG; 7)). Či dlžní „neprispôsobiví“ – ľudia „nižších sociálnych vrstiev“ a teda podpriemerného

vzdelania – takejto právnickej formulácii rozumeli, ostáva vedľa ajšie. Odvolaním sa na technickú rovinu veci sa ohradzuje aj proti snahám zastaviť jej úsilie vymáhať dlhy pre mesto („Je mojím povinnosťou i povinnosťou všetkých zastupiteľov vymáhať pohľadávky. Pokiaľ nás niekto vyzýva, aby som s tým skončil, tak nás vyzýva k porušovaniu zákona.“ (zvýraznil AG; 11)), a to, prekvapivo, napriek tomu, že opakovane tvrdila, že cieľom kampane nie je získať peniaze, ale vychovávať „neprispôsobivých“.

DISKURZÍVNA KONŠTRUKCIA LEGITIMITY

„Dostala jsem tisíce mailů z celé republiky, které nám vyjadřují podporu. Shrnout se dají do jedné věty: ‘Konečně někdo vystoupil na obranu těch slušných.’“ (11)

Tvrdom postup radnice, ktorý sa stal terčom kritiky a následne potreboval obhajobu, čerpá legitimitu z viacerých rôznych zdrojov. Hovorili sme už o tom, ako diskurz Ivany Řápkovej konštruje morálne profily občanov postihnutých exekúciami („neprispôsobivých“), ako rozpráva príbeh „veľkej nespravodlivosti na slušných občanoch“ či ako menežuje zodpovednosť poukázaním na absenciu efektívnej pomoci centrálnych štátnych orgánov. Okrem týchto základných postupov na obsahovej úrovni využíva Řápkovej letigimizačný diskurz mnoho ďalších momentov na úrovni formálnej, ktoré si rozhodne zaslúžia pozornosť.

Pri rekonštrukcii členských kategorizácií Řápkovej diskurzu sme už uviedli na scénu viaceré funkcie typizovaných „minipríbehov z terénu“. Majú za úlohu jednak sprostredkovať ilustračnú vzorku „chomutovskej reality“, jednak ustanoviť rečníka ako kompetentného vypovedať o nej, pretože problematiku pozná „akoby z vlastnej skúsenosti“. Do dekonštrukcie tohto diskurzívneho postupu sa v jednom z analyzovaných rozhovorov vycítil redaktor Frekvencie 1, ktorý v reakcii na Řápkovej tvrdenie, že neprispôsobiví slušných občanov týrajú, čo pozná z vlastnej skúsenosti, zanovito a vyrývačne žiadal príklad nejakej „vlastnej skúsenosti“. Žoviálnym redaktorom znervóznená primátorka sa dostala do nepríjemnej situácie a improvizovala:

Luboš Xaver VESELÝ, moderátor

Tak a už jsme zase ve všeobecných, prostě všeobecných vzletných sdělení, ale, prosím vás, vyprávějte nám, milá paní primátorko, jak vás týrali a nešetřte podrobnostma.

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Tak já řeknu, ano, ano, ano, já řeknu případ, takže zabrali sociální dávky, jeli na nákup, samozřejmě taxikem a pak začal několikadenní mejdan.

...

Luboš Xaver VESELÝ, moderátor

A tam vás přivlekli nebo?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Ne, který trval až do pozdních ranních hodin a pak, když chcete jít druhý den do práce nevyspalý a trvá to několik dní, tak opravdu se člověk cítí vyčerpaný. Po chodbě byla špína, bordel, lejna, lejno bylo i ve výtahu, oni po sobě neuklízí, občas tam byly velké hádky, honili se po domě s nožem a podobně. Takže jsme se báli opustit vlastní byt. (9)

Řápková, ktorá pár minút predtým tvrdila, že „tyranii“ neprispôsobivých zažila na vlastnej koži, následne niekoľkokrát rozvíja všeobecnú fabuláciu než prizná, že v jej prípade sa týranie obmedzovalo na hluk, (snád) špinu a obavy. Nie že by to bolo málo a tiež treba priznať, že Řápková, ktorú redaktor vyviedol z miery, potrebovala z témy uniknúť a tak nemusela povedať všetko. V tomto zriedkavom prípade sa však exponuje zjednodušujúca všeobecnosť a účelová emocionálna potencovanosť Řápkovej argumentácie historkami z pohnutého života Chomutova.

Řápkovej oblúbený obrat pri hľadani opory pre legitimitu exekúcií je odvolanie sa na pozitívne ohlasy verejnosti, predovšetkým slušných občanov. Kto iný má morálne právo hodnotiť politiku zameranú na ochranu práv slušných občanov, ak nie obeť?

„Tak já musím říct, že mám úplně perfektní ohlasy veřejnosti, už mám k dispozici zhruba asi pět set e-mailů a všechny tyto e-maily jsou kladné. Musím přiznat, že přišlo i pět záporných, ale pokud vezmeme v tomto poměru, tak je to výborné.“ (7)

Týždeň po exekúciách päťsto e-mailov – to je masívne číslo, zvlášť podtrhnuté piatimi zápornými ohlasmi. O tri dni na to sú to už tisíce (viď vyššie citovaný úryvok), spoločenstvo podporovateľov sa rozšírilo na celú republiku. Slušných občanov je väčšina a tá stojí za postupom magistrátu. A nie sú to len obyčajní ľudia. Ozývajú sa tiež magistráty iných miest, starostovia, zamestnanci úradov a pýtajú sa na detaily postupu. Slovo starostov má váhu, pretože oni dokážu pochopiť zapeklitosť možností samosprávy Chomutova voči pravidlám nastavovaným centrálnymi orgánmi. Tí, na ktorých hlase záleží, postup hodnotia kladne – na tých, čo ho kritizujú (čo iné sa od nich dá čakať), naopak už zas tak nezáleží.

Ďalším významným pilierom diskurzívne budovanej legitimity chomutovskej exekúčnej politiky je opakovane zdôrazňovaná „prezretosť“ problému „neprispôsobivých“ a nutnosť „konečne konať“. Vyjadrenia ako „Vyčerpali jsme ... všechny možnosti“ (11), „jedenáct let jsme čekali...“ (7), „situace se vyhraňuje“ (12), „už prostě nastal čas“ (11) navodzujú atmosféru neudržateľnosti súčasného stavu, bezvýhodiskovosti situácie, akejsi zvláštnej eschatológie, v ktorej sa čaká na mesiáša. Napätie eskaluje a prerastá únosnú mieru: „...máme určité lokality, kde už těch nepřizpůsobivých je nakumulováno velké množství, ale hlavně ti slušní občané už jsou opravdu naštvaní“

a já si myslím, že oni mají právo na slušný život.“ (7) „Kumulácia“ je symetrická – neprispôsobiví sa zbierajú ako parazity, ako hnis, a čím je ich viac, tým väčšia je frustrácia občanov z nespravodlivosti, z upierania práva na slušný život. Mobilizačný potenciál predošlého citátu vzrastie, ak ho vnímame v pôvodnom kontexte – teda ako odpoveď na otázku, či sa Řápková nebojí druhého Janova:

„V Janově se k Dělnické straně bohužel přidali slušní občané, protože nikdo nestál na jejich straně. Slušní občané zůstali úplně osamoceni, týráni těmi, kteří jim zneprjemňují život. Tak proto se zřejmě přidali k Dělnické straně.“ (13)

Hrozba extrémizmu, ku ktorému by sa mohli pridať bezprízorní slušní občania, zvyrazňuje, že je už najvyšší čas a nemožno čakať.

Okrem týchto argumentačných línií a rámcovania sa v reči primátorky Řápkovej dajú vystopovať aj určité mimo-sémantické legitimizačné diskurzívne praktiky. Ukážme si zopár z nich. Najokatejším prvkom Řápkovej prejavu je bezpochyby všadeprítomné „samozřejmě“. Zlozyk používať ausgerechnet toto vatové slovo môže vypovedať o snahe prepožičať vlastným výpovediam váhu. Ak by sme vnímali „samozřejmě“ ako citoslovce, zaiste by zvyrazňovalo vehementnosť zaujímaného postoja. V dvadsaťminutovom rozhovore pre Radiožurnál 24. februára použila Ivana Řápková toto citoslovce dvadsaťpäťkrát, z toho šesťnásťkrát na začiatku vety, resp. bezprostredne po ňom. Používa ho spravidla vtedy, keď reaguje na sugestívnu otázku, prípadne chce odsúhlasiť, prebrať prezentovaný názor a vyjadriť sa k nemu, alebo keď naopak chce, aby ňou prezentovaný názor či fakt bol vnímaný ako neproblematický, pochopiteľný, a následne prijatý poslucháčom. Ilustrujme to na príklade:

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

Paní primátorko, vy jste na radnici v Chomutově od roku 1998. To jste byla zvolena do rady města. Od roku 2002 jste byla starostkou, od roku 2006 primátorkou města. Není to také trochu vaše viny, že ty dluhy narostly do tak obrovské výše?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

No, ony ty dluhy samozřejmě rostou postupně. Asi je všeobecně známá situace kolem soudnictví právě v Chomutově. My jsme se samozřejmě o své pohledávky vždycky starali. Pokud šlo o pohledávky na nájemném nebo i ostatní, tak jsme nejdříve zasílali upomínky, poté jsme podávali žaloby, v některých případech rozhodnutí soudu přišlo po osmi i deseti letech. Takže samozřejmě my jsme nemohli konat dříve. (7)

Prvé dva prípady použitia „samozřejmě“ vyjadrujú súhlas s naznačovanou zodpovednosťou a uvádzajú vyjadrenie, ktoré implicitné obvinenie popiera. Posledná veta zhrňa výsledok argumentácie a slovom „samozřejmě“ nabáda poslucháča súhlasiť s ňou.

Vehementná obrana vlastných stanovísk pred možnými kritikmi (sú vnímaní ako útočníci) sa podľa potreby strieda so zahmlievaním skutočnosti. V nasledujúcom úryvku sa primátorka vyhýba priamej odpovedi na otázku, ako dopadla ministerská kontrola, a nakoniec opätovne namiesto toho vehementne deklaruje svoj názor (viď zvyraznené výrazy).

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

Zástupce ministerstva spravedlnosti, pokud se nepletu, také už zkontroloval činnost vašeho exekutora. Vy už znáte ty závěry ministerské kontroly? Víte, kdy by měly být?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Přesné závěry z této kontroly nemám, ale obdržela jsem informaci, že exekutor dostal výklad ustanovení občanského soudního řádu s tím, že výkon rozhodnutí prováděný exekucí hotovosti je naprosto legální.

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

A od koho to je, tohle?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

To je informace přímo od pana exekutora.

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

A tu dostal od ministerstva spravedlnosti?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Ano.

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

A kdy, dnes?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Ano, ta informace je ze dneška.

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

Takže to je dneska vlastně nová informace, která podle vás svědčí o tom, že můžete v těch exekucích dále pokračovat?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Já zastávám ten názor.

Helena ŠULCOVÁ, moderátorka

Rozumíte té informaci takhle, jak jste jí četla, že v těch

exekucích můžete dál pokračovat?

Ivana ŘÁPKOVÁ, primátorka Chomutova /ODS/

Samozřejmě, samozřejmě, protože my žádný zákon neporušujeme. My jsme prostě předali pohledávky exekutorovi a exekutor provádí vymáhání tím způsobem na místě, které si sám určil.(7)

Pri výpočte legitimizačných praktík nesmieme opomenúť „mantrické“ opakovanie slovných spojení ako „jednoznačne my jsme v souladu s právem“ (7) (resp. „naprosto legální“, a pod.), ktoré sú neraz pripájané ako okružhle pečiatky na záver odstavca. I opakované dramatické rozvíjanie obrazu nespravodlivosti páchanej na slušných občanoch, ktoré sme už boli naznačili, je svojho druhu mantrou.

Pokiaľ ide o vyrovnávanie sa s kritikou, typickým rétorickým ťahom je odrazenie kritiky tam, odkiaľ prišla. Takýto bumerang Řápková vracia v prípade obvinenia z populizmu (Redaktor: „Ombudsman Otakar Motej navíc řekl, že to, co děláte, je populismus.“ Řápková: „To je populismus od něj.“ (11)) a podobne na obavy ministra Kocába o to, či dlžníci postihnutí exekúciami budú mať z čoho žiť („... ale proč se stejnou vehemencí nevystupuje na obranu slušných a pracujících lidí? Jak proč si vybrali určitou skupinu lidí, kteří jsou na tom mnohem lépe než ti pracující v té daní situaci?“ (7)) To, čo sa nedá odbiť smečom späť, zahrá Řápková do autu. Snahy viesť debatu o zákonnosti postupu odbýjala primátorka od začiatku s tým, že jedinou autoritou, ktorú bude rešpektovať, je súd. („Řikáte, že váš postup vychází ze zákonů a předpisů, ale zástupkyně ombudsmana Jitka Seitlová řekla, že postupujete protiprávně.“ / „V tomto státě si může tvrdit každý co chce.“ / „Vy také.“ / „Pokud někdo tvrdí, že nepostupujeme podle zákona, tak ať o tom rozhodne soud. Jedině on je tou správnou instancí.“ (11))

Prístup Ivany Řápkovej k oponentom a kritikom akoby bol určovaný neustálym pocitom ohrozenia. Řápková na akúkoľvek kritiku reaguje ako na útok – v lepšom prípade začína vehementne argumentovať v prospech svojho stanoviska, v tom horšom (čo je pomerne často) okamžite štartuje do protiútok. Pripomeňme si spomínané pokusy o diskreditáciu kritikov, ktoré diskvalifikujú ich argumenty a implicitne potvrdzujú a podporujú názor, ktorý neverohodní kritici kritizujú. Čím iným sú Řápkovej výzvy k rozličným radikálnym krokom smerované na adresu ministra Kocába (aby si prišiel vyskúšať bývanie s „neprispôsobivými“, aby odkúpil pohľadávky Chomutova, či aby navrhol zrušenie vlastného ministerstva), ak nie stratégiou, ktorá má exponovať neschopnosť ministra konať, a touto diskreditáciou podoprieť radikálne kroky radnice? A nejde tu len o vecnú stránku návrhov, ale v neposlednom rade o Kocábovu reakciu. Neschopnosť zaujať okamžitý vehementný postoj a celková rozpačitosť Kocábovi v mediálnom priestore (bažiacom po veľkých slovách a činoch) uberá body, ktoré okamžite naskakujú na konto ráznej Řápkovej.

EXEKUCIE PODL'A MOTEJLA A KOCÁBA

„Jestliže užijete sílu velmi vehementní s pomocí policie, četnictva, tak samozřejmě se každý člověk skloní, zbičujete psa, bude se vám plazit u nohou. Zbičujete chudého člověka a bude vám sloužit.“ (6)

Verejný ochranca ľudských práv, ombudsman Otakar Motejl, sa proti exekúciám postavil hneď po tom, čo prebehli. Opierajúc sa o názor svojho právneho oddelenia, spochybnil zákonnosť exekvovania dávok v hmotnej núdzi. K jeho hlasu sa okamžite pridali i minister Kocáb s tým, že sa pre zmenu oprel o autoritu ombudsmana. Otázka, či sú exekúcie v súlade so zákonom, sa medzi spornými stranami riešila v médiách, pre každú stranu však bola v inom štádiu riešenia; kým chomutovská radnica mala všetky otázky prakticky vyriešené a bola pripravená bojovať za svoju pravdu, právne analýzy oponentov sa po 17. 2. 2009 iba začínali. Dôvod pre pochybnosti zavdal medzi iným občiansky zákonník, podľa ktorého má každý občan ČR právo na zabezpečenie existenčného minima; exekúcia dávok by teda mohla byť v rozpore s týmto zákonom garantovaným nárokom.

Motejl a Kocáb od začiatku priznávali dvojakú možnosť výkladu a na rozdiel od primátorky Řápkovej viedli pri výklade zákona debatu na úrovni interpretačných princípov. Na otázku redaktora, či je Řápkovej výklad zákona správny, Motejl odpovedá:

„Samozřejmě možné je všechno. Samozřejmě exekuci nepodléhá postel, protože je nezbytná k režimu. Ale samozřejmě že někdo může říct, že ta postel je nezabavitelná pouze pokud v té posteli ležím. Když stojím mimo ni, tak ji nepotřebuju k ležení a může mi být zabavena.“ (14)

Motejlov absurdný príklad s postel'ou ilustruje a uvádza obvinenie z pokrytectva, ktoré Řápková skrýva za striktné legalistické ponímanie problému výkladu práva.

„Je evidentní, že jestliže se u toho okénka v Chomutově vyplácejí dávky hmotné podpory, jde o částku, která je potřeba k zajištění existenčního minima příjemce. Právě proto ty peníze nepodléhají exekuci! Hráť si na to, že v okamžiku, kdy ta bankovka opustí ruku pracovnice sociálního odboru a ocitne se v ruce potřebného, bankovka mění svůj charakter, je pokrytectví.“ (14)

Kým Řápková sa bráni tým, že peniaze vyplácané magistrátom nie sú jedinou dávkou, ktorú poberatelia dostávajú, a pripája, že si v žiadnom prípade nežijú zle (viď vyššie; 7), Motejl demonštruje pred inštitúciou dávky a možnou situáciou rešpekt jej poberateľ'ov. Dávka je pre Motejla posvätná pôda, a Řápková znesväťiteľ', ktorý na nej hrá farizejskú hru; princíp je princíp. Z principiálnej roviny ustúpi len na chvíľ'u, keď pripustí, že v praxi to s použitím dávky nie je vôbec ideálne:

„Musím ale pripustiť, že v okamžiku, kedy ten sociálne potrebný človek s touto bankovkou odejde do hery, tam už to zas prestáva fungovať. Faktom je, že akcie chomutovskej radnice je neetická. Nemravná.“ (14)

Motejl sa tu na okamih ocitol na rovnakej úrovni, na akej diskutuje Řápková – pristúpil na pohľad do praxe. Obratom sa však vrátil na úroveň teórie a z pozície elementárne chápanej etiky exekúcie odsúdil. Tento postoj vzápätí podkladá princípom normálneho uvažovania (vs. „zdravý rozum“ Řápkovej), ktoré je kľúčom k riešeniu a ktoré by nikdy nepripustilo interpretovať zákon spôsobom, akým to robí Řápková. Svoje morálne odsúdenie uvádza ako „samozrejmy“ („samozrejme“) fakt, ako čosi, o čom niet pochýb. Ani jemu nakoniec nejde o legislatívnu stránku veci (ktorá je samozrejme dôležitá), ale o zhodu o etickom rozmere kauzy:

„Kdyby paní primátorka šla a při vypláčení dávek s těmi lidmi normálně hovořila... Kdyby jim řekla: ‘Tady máte osm tisíc korun, dlužíte na nájmu, tak se pojdte dohodnout, my vám strhneme osm set korun a sľubte mi, že zbytek neutratíte v kartách...’ Jistě, ne všichni na to budou reagovat. Ale takhle? Výsledky jsou takové, že najednou přijde tvrdá pěst, politické akcie rostou...“ (14)

Ako kritici portretujú Řápkovú? Motejl jej zazlieva prax exekúcie dávok a nepriamo ju obviňuje z populistických motívov (viď posledný citát). Kocáb poukazuje na násilný spôsob vynucovania platby, na vytváranie strachu z exekúcií ako účelného prostriedku dosahovania konformity a situáciu prirovnáva k totalitným praktikám fašistického režimu:

„Jestliže užijete sílu velmi vehementní s pomocí policie, četnictva, tak samozřejmě se každý člověk sklóní, zbičujete psa, bude se vám plazit u nohou. Zbičujete chudého člověka a bude vám sloužit. To takhle dělaly totalitní systémy a tento argument neobstojí, ten možná je z oblasti jakoby fašistické ideologie.“ (6)

Kocáb tu síce zrejme naráža na avizovanú spoluprácu s políciou, ktorá sa v niektorých oblastiach akcie Záchranný kruh objavila (ostatne i vo výplatnej miestnosti dohliadali na poriadok policajti – symbol štátnej moci), zároveň však požíva hyperbolu na to, aby dokreslil obraz moci utláčania. Pragmatický argument, že sa podarilo nájsť fungujúce riešenie, odsudzuje pre nekompatibilitu so zásadami slobody a demokracie. Spojenie s fašistickou ideológiou nielen že poškodí morálny profil autorky argumentu Řápkovej, ale zároveň odsunie tento argument kamsi do periférie, za okraj sféry legitimity, a tým mu okamžite vezme jeho pôvodnú masívnosť. Řápkovej riešenie je v skutočnosti bičovaním bezbranných (psov, chodobných), aroganciou moci, reminiscenciou na tie záležitosti z našej minulosti,

ktoré každý „normálny“ (rozumej „morálny“) človek odsudzuje.

Morálny profil Řápkovej v diskurze ďalej obsahuje podobné charakteristiky, ktoré prisudzuje kritikom: sklon k urážaniu protivníka, nevedomosť, nezorientovanosť. Kocáb v jednom rozhovore vysvetľuje, že sa s Ivanou Řápkovou nestretol a ani nebolo treba:

„... (P)aní Řápková zaujala tak agresivní a nepřátelský postoj, že vůbec nebylo možno s ní navázat normální korektní spolupráci. Ona začala jenom urážet, urážet a urážet.“ (6) Aké neslušné od političky, ktorá sa pasuje za patrónku „slušných občanov“! Stretnutie by pre riešenie problému nič neznamenalo, lebo Řápková nemá záujem riešiť problém – ona len uráža. Následne Kocáb vraví, že pokiaľ ide o ňho, v zásade nemá problém stretnúť sa s ňou – veď možno koniec-koncov ani nie je tak zlomysel'ná, ale len nevedomá:

„Já mám pocit, že ona neví, co činí a že je možná vedena jaksi částečně dobrým úmyslem něco vyřešit, ovšem při tom překračuje celou řadu zákonů. Podívejte, jestliže ona vyžaduje plnění, zákonné plnění povinností neplatičů, což schvaluji samozřejmě, tak sama přitom vyžadování nemůže flagrantně porušovat náš právní řád.“ (6)

Kocáb Řápkovú prezentuje ako akéhosi „slona v porceláne“ práv. Pripúšťa, že to Řápková myslí dobre, ale nevidí dosah svojho konania a neuvedomuje si, že je pri vynucovaní zákona nekonzistentná. Primátorka, ktorá sa (rétoricky) odvoláva na zdravý rozum a veci evidentné, sa v situácii neorientuje. Ak v diskurze kritikov riešenie, ktoré zastáva Řápková, vyznieva ako prvoplánová akcia, v dôsledku čoho Řápková v tomto kontexte naberá rysy určitého primitivismu.

Silným argumentom proti jej rétorike oprávnenosti extrémneho, ale efektívneho riešenia je poukázanie na to, že Řápková problém nielenže nerieši, ale ho naopak zhoršuje. V reakcii na argument o „vyčerpaní ostatných zákonných možností“, spochybňuje legitimitu chomutovských exekúcií Kocáb celkom vehementným spôsobom tým, že obviní Řápkovú z prehlbovania biedy dlžníkov:

„Ona měla všechny možné jiné způsoby, jak to řešit. Tak například ona má sama svůj vlastně exekuční titul. To znamená, že jestliže někdo dlužil částku 420 korun, 200 korun, 100 korun a o takových částkách to bylo, tak potom mohla tu částku přímo vybrat, přímo strhnout, připojit k tomu manipulační poplatek 200 korun a ten člověk by odcházal s tím, že zaplatil 600 korun. Místo toho ona ho předhodila exekutorům, který si za úkon jenom, vlastně ani ne exekutorský klasický úkon, pouze řekl, dej mi své peníze, tak za to si naučtovala 9500, čili ten člověk dlužil 420 a odcházal s dluhem 10 tisíc. To kdyby se stalo komukoli, jakémukoli našemu občanu takzvaně bílému nebo z majority, no,

tak by samozrejme se mu to také nelíbilo. Já se nezastávám dlužníků, ale zastávám se, ale vystupuji proti drakonickému způsobu vymáhání dávek a také proti tomu, že vlastně uvrhuje paní primátorka dlužníky do ještě větší nouze.“ (6)

Zvukomalebne slovo „drakonickému“ nás nenechá na pochybách, že Kocáb podozrieva Ľápkovú zo zlomysežnosti. Minister sa tu mimovoľne bráni obvineniu primátorky z toho, že sa zastáva dlžníkov proti právu veriteža vymáhať dlh. Taktiež, podobne ako Ľápková, často používa hl'adisko väčšinového občana. Ak Ľápková tvrdí, že Kocáb neoprávnene zvyhodňuje menšinu, Kocáb zas poukazuje na to, že rovnaký meter nemá Ľápková.

Všimnime si, že Kocábovo poukázanie na diskrimináciu, ktoré zaznieva v predošlom úryvku (*bílý, majorita*), sa dotýka prioritnej agendy obrancov práv menšín. Tento rozmer má na zreteli i Motejl, keď vraví, že Ľápková ide zlým príkladom; „*každý si k nim takhle dovolí, protože v jejím chování má oporu*“. (14) Morálny profil ľuď postihnutých exekúciami (termín „neplatič“ zaznie len zriedka ako odkaz na notorických dlžníkov, „neprispôsobivý“ vôbec) je v diskurze kritikov pomerne jednoducho naznačený pojmami chudoby, menšinovosti a obeti „systému“ väčšiny. Ľápkovou vyzdvihované farbisté obrazy jednotlivce delikvencie nechávajú takmer bez povšimnutia a k pasívnej skupine dotknutých dlžníkov pristupujú cez prizmu všeobecných charakteristík Rómskej menšiny s jej známymi neuhmami a bolesťami.

Diskurz kritikov – ochrancov menšín – sa v dôsledku tohto jednoznačne menšinového rámcovania celej debaty naproti Ľápkovej rétorike „pretečenej trpezlivosti“ vyznačuje (takmer zamlčaným) predpokladom potreby dlhodobých koncepčných riešení. Nepochybne i vďaka svojej „náplni práce“, ktorá je odlišná od tej, ktorú vykonáva Ľápková, hovorí Kocáb v rozhovore na Frekvenci 1 o širšom kontexte bytového problému Rómov (ghettoizácia, neprimerane vysoké nájomné), o tom, že sa Rómovia ako národ dostali do „defenzívy“ (8) v dôsledku stáročného utrpenia a útlaku, a ich vysokú mieru kriminality vníma skôr ako prirodzený proces podmienený podmienkami ich života, než ako ich slobodné rozhodnutie páchať zlo (viď Ľápková). Kocáb a Motejl sa zhodujú v tom, že „(t)yhle věci ale vyžadují odpovědnou koncepci“ (14), že predošlými vládami „*prostě tento problém byl podceněn*“ (8), každopádne, že sú s riešením iba na začiatku:

„... když jsme to převzali po roce 89, tak jsme asi, nebo říkám my, ale prostě naše vlády tomu nevěnovaly dostatečnou pozornost, takže jsme v bodě nula, budeme muset udělat jako tlustou čáru a začít znovu.“ (8)

ZHODNOTENIE A ZÁVEREČNÉ POZNÁMKY

Od konca mája 2009 (posledný citovaný rozhovor je z 23. 5. 2009) sa diskusia Ivany Ľápkovej s jej protivníkmi posunula o míle ďalej. Spor o legalitu (ktorý, ako sme ukázali, bol iba platformou pre rozostavenie legitimizačného

arzenálu oboch strán) ukončil krajský súd, ktorý (potvrdiac pochybnosti ombudsmana a ministra pre ľudské práva a menšiny) rozhodol, že postup mesta Chomutova je v rozpore so zákonom. Mesto rozhodnutie súdu akceptovalo a rozhodlo sa pre alternatívne riešenie – najalo si odvážnych a „urastených“ zamestnancov, ktorí budú poverení úradným vykonávaním exekučného titulu mesta. Z militantnej rétoriky primátorka sotva čo zľavila, ale ovca zákona ostala celá a vlk hladu po spravodlivosti sa môže ďalej hostiť. Spor o legitimitu politiky Chomutovského magistrátu sa tým z pol'a legislatívy (nateraz) presunul inam. Poznatky z kritickej analýzy legitimizačných diskurzov Ľápkovej a jej kritikov by sa dali zhodnotiť v troch bodoch.

Po prvé, spôsob akým primátorka Chomutova spájala kategórie nepriateľov („neprispôsobiví“, „problémoví“, „neplatiči“ – viď vyššie) i kritériá úspešnosti, ktoré na zhodnotenie akcie použila, naznačuje, že chomutovské exekúcie sú v prvom rade „tyátr“ (ako ich výstižne tituloval redaktor Frekvence 1 Luboš Xaver Veselý v rozhovore s Ľápkovou; 9). Morálna dráma inscenovaná chomutovským magistrátom (naživo a s účasťou nič netušiacieho komparzu) má „nepriateľom poriadku“ v malom naznačiť rozmery a smery *možného* („... *podotýkám, že jsme zatím vymáhali pouze tímto způsobem, to znamená, po výplatě sociálních dávek jsme vymáhali pouze poplatky a pokuty, zatím jsme tímto způsobem nevymáhali nájemné.*“ (9)) Smerom k verejnosti a štátu sa takouto mediálne prítlačlivou formou zároveň veľmi efektívne nastol'uje téma „neplatičstva“ (teda problematického vymáhania pohľadávok od sociálne slabých dlžníkov), ktorú štát dlhodobo nerieši a podľa Ľápkovej by mal. („*Tak dál by určitě mělo následovat, že by stát neměl zůstávat stranou jako doposud. Doposud neexistuje žádná kvalitní státní koncepce, která by problémy s těmi nepřizpůsobivými, s neplatiči řešila. Stát by měl navrhnout postup řešení, ale samozřejmě ve spolupráci se samosprávami.*“ (13)) Skôr než o provokatívnu snahu riešiť problém absencie koncepcie ide zo strany primátorky Ivany Ľápkovej o efektívnu formu zviditeľnenia vlastnej osoby a presadenie vlastnej agendy, a to možno na úkor iných, menej výhodných či bezpečných (ako je napríklad otázka hospodárenia s mestskými pozemkami, či verejné obstarávanie).

Po druhé, kým kritici násilnej vymáhačskej metódy hovoria o diskriminácii a prirodzene tematizujú menšinovú problematiku Rómov, Ľápková sa menšinovému rámcovaniu kauzy explicitne a relatívne konzistentne bráni. Kým Kocáb a Motejl z faktu, že 90% zasiahnutých sú Rómovia, vyvodzujú, že treba uvažovať v širších súvislostiach rómskej otázky, Ľápková rozlišovanie odmieta (čím de facto deklaratórne odmieta hlavne prvoplánové obvinenia z diskriminácie; „*mezi námi je zásadní rozdíl, protože pan Čunek vystupoval pouze proti Romům a já řeším všechny problematické nebo problémové občany, všechny notorické neplatiče, všechny ty, kteří nám narušují pořádek a bez ohledu na to, jakou mají plet.*“ (4)). Ľápkovú nezaujíma menšinová problematika, pretože zaváňa pozitívnou diskrimináciou. Požaduje rovnosť pred

zákonem, lebo tak sa konečne a jenoznačne ukáže, kto je v práve a kto nie („*Někdy stačí žaloba, někdy přijde exekutor. My jsme vyzkoušeli všechny možnosti a hlavně, já bych chtěla podotknout, že ke všem občanům přistupujeme stejným způsobem.*“ (7)). Zodpovednosť za daný stav, ktorý zástanci koncepcného a kontextuálneho prístupu (Kocáb a Motejl) vidia rozšírený v celej spoločnosti a jej dejinách, vníma Řápková v rozmeroch individuálneho rozhodnutia – čím sa samozrejme vina presunie na koniec reťaze príčinnosti, teda na dlžníka. Napriek opatrnosti i Řápková občas mimovožne rozozvučí strunu etnickej odlišnosti, najmä keď hovorí o „problémových rodinách“ (narážka na rómsku súdržnosť), o problémoch s úžerníkmi (typicky rómska téma) či nebezpečenstve opakovania Janova v Chomutove (stret extrémistov s Rómami). To, že diskusiu o minoritných súvislostiach problému vehemene zmieta zo stola, korešponduje s potrebou priniesť už konečne riešenie bez otážania – koncepcie sa problém nedočká, nuž vyvodíme osobnú zodpovednosť. Kým minister a obmudsman, strážci ľudských práv na celoštátnej úrovni, vnímajú kontext problému (a teda i riešenia) ako globálny, menšinový, skupinový, zakorenený v životných podmienkach, starostka Řápková ho rámcuje ako lokálnu, individuálnu, kriminálnu kauzu. Ak Kocáb s Motejлом volajú po celospoločenskej zodpovednosti za podmienky, v ktorých vzniká problém rómskej menšiny, úplne mňajújú hŕkajúce policajné auto s primátorkou, uháňajúce presne opačným smerom.

Po tretie, kľúčovú úlohu pri vývine diskusie o legalite/legitimite exekúcií zohrali argumenty mierené na osobné morálne profily rečníkov. Hoci oba diskurzy disponujú vlastnými definíciami pojmu legitimita, podporenými sieťou argumentov, tieto sa nikdy nedostali do priamej konfrontácie. Je azda naivné očakávať, že by sa diskusia medzi dvojicou politikov mohla vyvinúť vo vecné riešenie problematiky? Myslím, že v princípe nie. V našom prípade však ani jedna strana nepreukázala dostatočnú motiváciu prekročiť osobnú rovínu roztržky a spoločne sa venovať rozplietaniu gordického uzla. Táto situácia akoby hrala v prospech oboch strán – Řápkovej i Kocába (Motejla po absolútnom úvode kauzy v médiách v podstate nebolo vidieť). Řápková reálnu moc na svojom „piesočku“ má, nepotrebuje ju oslabovať nejakým vyjednávaním. Navyše, bulvárnym vedením debaty viac vyťažší zo záujmu médií. Kocábovi naopak odkaz na nemožnosť rozumnej debaty s Řápkovou poskytne ospravedlnenie z verejnej arény, vďaka ktorému môže v tichosti rozvíjať svoje koncepcie v kruhu expertov a bez priamej väzby na túto vykričanú záležitosť. Nie že by tým neprispieval k riešeniu problematiky menšín ako celku – akurát že nedočkavým povahám ponechal napospas osudu jeden jej konkrétny prejav.

ZOZNAM CITOVANÝCH INTERVIEW A ČLÁNKOV:

- 1) Exekuce sociálních dávek v Chomutově. 19. 2. 2009. ČT 24. s. 19. 20:04 Ekonomika.
- 2) Zastáváme přístup cukr a bič. 18. 2. 2009. Lidové noviny. s. 4. Domov. JOSEF HYMPL.

- 3) Rozhovor s primátorkou Chomutova Ivanou Řápkovou. 21. 5. 2009. ČRo 1 – Radiožurnál. s. 1. 07:50 Ranní interview.
- 4) Rozhovor s chomutovskou primátorkou Ivanou Řápkovou. 14. 5. 2009. ČRo 1 – Radiožurnál. s. 1. 17:30 Dvacet minut Radiožurnálu.
- 5) Rozhovor s prezidentkou Exekutorské komory Janou Tvrdkovou. 4. 5. 2009. ČRo 1 – Radiožurnál. s. 1. 17:30 Dvacet minut Radiožurnálu.
- 6) Rozhovor s odcházejícím ministrem Michaelem Kocábem. 15. 4. 2009. ČRo 1 – Radiožurnál. s. 1. 17:30 Dvacet minut Radiožurnálu.
- 7) Rozhovor s Ivanou Řápkovou, primátorkou Chomutova. 24. 2. 2009. ČRo 1 – Radiožurnál. s. 1. 17:30 Dvacet minut Radiožurnálu.
- 8) Rozhovor s ministrem Michaelem Kocábem. 9. 5. 2009. Frekvence 1. s. 1. 18:30 Press klub.
- 9) Rozhovor s Ivanou Řápkovou - primátorkou Chomutova. 29. 3. 2009. Frekvence 1. s. 01. 18:30 Press klub.
- 10) Na dlužníky bude na úřadě číhat exekutor. 9. 1. 2009. Mladá fronta DNES. s. 2. Severní Čechy. (ČTK, ula).
- 11) Hájím slušné lidi, protože stát selhal. 28. 2. 2009. Mladá fronta DNES. s. 12. Sobotní rozhovor. VI-LIAM BUCHERT.
- 12) Chomutov nechce mít janovské problémy. 9. 1. 2009. Právo. s. 12 Severní Čechy. ŠÁRKA TONAROVÁ
- 13) Mně nikdo z vedení ODS nepomohl. 23. 5. 2009. Lidové noviny. s. 11 Horizont.
- 14) Chomutov by se měl inspirovat Čunkem. 21. 2. 2009. Lidové noviny. s. 11 Horizont.

*Publikace textu v časopise AntropoWebzin byla podpořena v rámci studentské grantové soutěže ZČU, projekt číslo SGS–2010–019.

*Text vznikl v rámci Výzkumné dílny „Kritická diskursivní analýza-případ Janov“ O. Šmídové FSV UK 2008/2009 s podporou výzkumného záměru Univerzity Karlovy „Rozvoj české společnosti v EU: rizika a výzvy“ (MSM0021620841).